

PROJEKAT PODRŠKA RAZVOJA OBRAZOVANJA
I ZAPOŠLJAVANJA U ALBANIJI, KOSOVU I SRBIJI
SUPPORT OF EDUCATIONAL AND EMPLOYMENT DEVELOPMENT
PROJECT IN ALBANIA, KOSOVO AND SERBIA (SEED)

STRATEGIJA ZA POVEĆANJE SARADNJE,
SVEOBUHVATNOSTI I RAZVOJA SREDNJIH
PROFESIONALNIH ŠKOLA SMERA HOTELIJERSTVA
-TURIZMA U OPŠTINAMA; PEĆ, ĐAKOVICA I PRIZREN

Peć, Oktobar 2015

Podrška pripreme i publiciranja:
Program SEED Kosovo

Finansirano od:
Austrijske Agencije za Razvoj (ADA)

Konsultant i autor:
Dritan Shala, M.Sc

© Oktobar 2015, NVO Syri i Vizionit, Peć

Prevedeno na srpskom i engleskom, izvorna verzija je verzija na albanskom jeziku

Posebna zahvalnost svim članovima i Opštinskim Savetima

za važan i nepoštedan doprinos

u procesu konsultacija i izrade ove strategije

kao i donatoru bez čije velikodušne podrške ovaj proces nebi bio moguć!

Učesnici u Opštinskom savetu (radnoj grupi) u Peći:

Besim Avdimetaj – Direktorijat Obrazovanja u Peći; Artan Gashi – Direktorijat za Ekonomski Razvoj Peć; Sami Gashi – Direktorijat za Ekonomski Razvoj Peć; Ali Dresha – Kancelarija turizma Peć; Samir Lleshi – Ekonomksa Komora; Leman Hatashi – RDA West; Ramë Mujaj – Restoran Relax; Egzon Qorkadiu – Zapadna kapija; Sali Maloku – Udruženje planinara “Đeravica”; Agon Hoxha – S.E.Š. “Ali Hadri”; Teuta Kryeziu – S.E.Š. “Ali Hadri”; Mustaf Camaj – S.E.Š. “Ali Hadri”; Erdin Gashi – Učenik; Leutrim Selimaj – Učenik; Egzon Demalijaj – Učenik; Arlind Zuma – Učenik; Gentrit Camaj – Učenik; Shkelzen Rexhaj – Učenik; Fidan Kastrati – Učenik; Shemsije Seferi – NVO “Alma”; Shasimete Selimaj – NVO “7 Shtatori”; Ismet Shala – Udruženje Hotelijera i Rukotvorina; Agim Kelmendi – Udruženje zanatlija –; Nol Krasniqi – “Pećki pauci”; Syzane Baja – Solidar Suisse; Arbërorë Haxhija – ARDA West; Arbnor Lleshi – NVO Zapadna kapija; Feim Kollqaku – S.U. Pro Ski; Agron Nikqi – Restoran “Bjeshka”; Agron Kaliqani – Rugova Experience; Kreshnik Potoqani – ERA Group; Haki Lekaj – “Pećki pauci”; Dude Avdyli – NVO “7 Shtatori”; Toska Zeneli – RDA West; Sokol Luta – RDA West; Drenushe Gaxherri – Univerzitet “Hadxi Zeka”; Gramen Taraku – DMO West; Ylber Rudi – Hotel Rudi;

Učesnici u Opštinskom Savetu (radnoj grupi) u Đakovici:

Diana Qarkaxhia – Direktorijat Obrazovanja Đakovica, Silvana Domi – Direktorijat za Ekonomski Razvoj Đakovica; Arber Gola – Direktorijat za Ekonomski Razvoj Đakovica; Dardan Bakija – Direktorijat Obrazovanja Đakovica; Nexhmedin Varaku – Direktorijat Obrazovanja Đakovica; Veli Bakija – Kancelarija turizma Đakovica; Lulzim Jupa – S.O. Đakovica; Ali Shehu – S.E.Š. “Kadri Kusari”; Arben Sufaj – S.E.Š. “Kadri Kusari”; Armend Gjoshi – Armend Tours; Drenusha Mula – NVO “Qabrat”; Skender Sina – U.B.A “Paštrik”; Ali Haraqija – Udruženje zanatlija “Velika Čaršija”; Flamur Gola – Restoran “Ura”; Kujtim Rahmani – Arteza; Vegim Hoxha – Arteza; Eranda Baçi – NVO IFK; Qëndresa Kadriqeli – NVO Medica Kosova; Kosovare Sahatqija – NVO SHE-ERA; Shkelqim Jupa – Hotel “Çarshia e Jupave”; Jona Komoni – Učenica; Eli Bytyqi – Učenica; Erlis Morina – Učenica; Lirim Nivokazi – Učenik; Liridon Sejdaj – Učenik; Labinot Pnishi – Učenik; Fatos Haraçia – Restonat “Hani i Haraçisë”; Lulzim Radoniqi – Hotelijer; Shqipe Mula – NVO “Qabrat”; Shkëlzen Rexha – NVO ProCult; Freskina Mula – NVO IFK; Rron Jupa – Hotel “Çarshia e Jupave”; Berat Thaqi – B.C.S. Đakovica; Nexhat Dula – U.B.A “Paštrik”;

Učesnici na Opštinskom Savetu (radnoj grupi) u Prizrenu:

Mensur Bytyqi – Direktorijat za Ekonomski Razvoj i Turizam Prizren; Sherife Gengaj – Direktorijat Turizma; Hasime Rashkaj – Direktorijat Turizma; Alida Miftari – Kancelarija za Polnu Jednakost Prizren; Myvedete Gavazaj – S.E.Š. “Ymer Prizreni”; Arife Muji – S.E.Š. “Ymer Prizreni”; Nuredin Halili – S.E.Š. “Ymer Prizreni”; Admir Rama – S.E.Š. “Ymer Prizreni”; Latif Berisha – S.E.Š. “Ymer Prizreni”; Naim Cahani – KDI; Besnik Dullaj – U.P “SHARRI”, Visar Kolshi – Esnafsko udruženje; Rafet Bushati – U.Z.A.P; Vetim Krasniqi – NVO “Ec Ma Ndryshe”; Bekim Bytyqi – P.K. “Sharri”; Medisa Sagdati – ATRJK Prizren; Hajrulla Çeku – “Ec Ma Ndryshe”; Valdete Daka – Hotel Alvida; Vildan Luma – ASB Prizren; Afrim Tejeci – SHZAP; Arlinda Osmanaj – Učenica; Gjylsymë Seferaj – Učenica; Hatmane Krasniqi – Učenica; Alba Hajdari – Učenica; Shelbrim Qunaj – učenik; Armir Osamni – Učenik; Shqipron Muharremi – Učenik; Dashurije Sahiti NVO “Sara”; Krenar Krajku – Restoran Ambijent; Elmedina Baxhaku – “Ec Ma Ndryshe”; Erim Berisha – Esnaf; Doruntina Ukimeri – DokuFest; Kushtrim Hasani – Pasticerija “SanRemo”; Sadik Shporta – U.B. “Sharri”; Haxhi Seferaj – KDI; Flaka Bytyqi – Agencija Sharri Outdoor; Recep Lisića – Esnafsko udruženje;

Sadržaj

Rezime	07
Kontekst	08
Kratki istorijati SEŠ smera Hotelijerstvo i Turizam u obuhvaćenoj zoni	09
Stanje i izazovi profesionalnog obrazovanja	12
Metodologija i Procesi Razvoja Strategije	15
Konsultacije	17
Objektivi i mere	22
Realizacija Strategije	23
Reference	24
Logički Okvir (mere)	25

Strategija za intervenisanje je orijentisana na aspekte povećanja saradnje srednjih škola Hotelijerstva-Turizma (HT) u opština Peć, Đakovica i Prizren u obuhvaćenoj zoni a sa HT biznisima i drugim zainteresovanim stranama; sveobuhvatnost u smislu povećanja kvalitetnog ženskog učešća kandidata za studije u ovim školama i kao radnice u ovoj industriji, kao i razvoj ovih škola u smislu prilagođavanja planova i programa na osnovi potreba tržišta, razvoj kvalitetne profesionalne prakse kao i podizanje ljudskih kapaciteta, infrastrukturnih i finansijskih potrebnih za povećanje i menadžiranje kvaliteta.

Strategija za intervenisanje je izrađena na osnovi jednog mnoštva radnih sastanaka Opštinskih (Lokalnih) Komisija kao međusektorijalne radne grupe stvorene od noioča Strategije (NVO Syri i Vizionit) sačinjenog od predstavnika profesionalnih srednjih ekonomskih škola i biznisa HT u Peći, Đakovici i Prizrenu, kao i od opština i civilnog društva. Sastanci su realizovani u ovim opština tokom 2014 – 2015 godine uz podršku angažovanog konsultanta u okviru programa SEED. Integralni deo procesa planiranja su bili istraživanje stanja i konsultovanje logičkog okvira kao i tehničkih dokumenata kao strategija i nacionalni, regionalni/lokalni izveštaji, kao i jedna studijska poseta realizovana u Austriji profesionalnim školama kako bi se videla forma organizovanja nastavnog procesa, profesionalne prakse kooperisanja strana od interesa kao institucije i biznisi sektora HT.

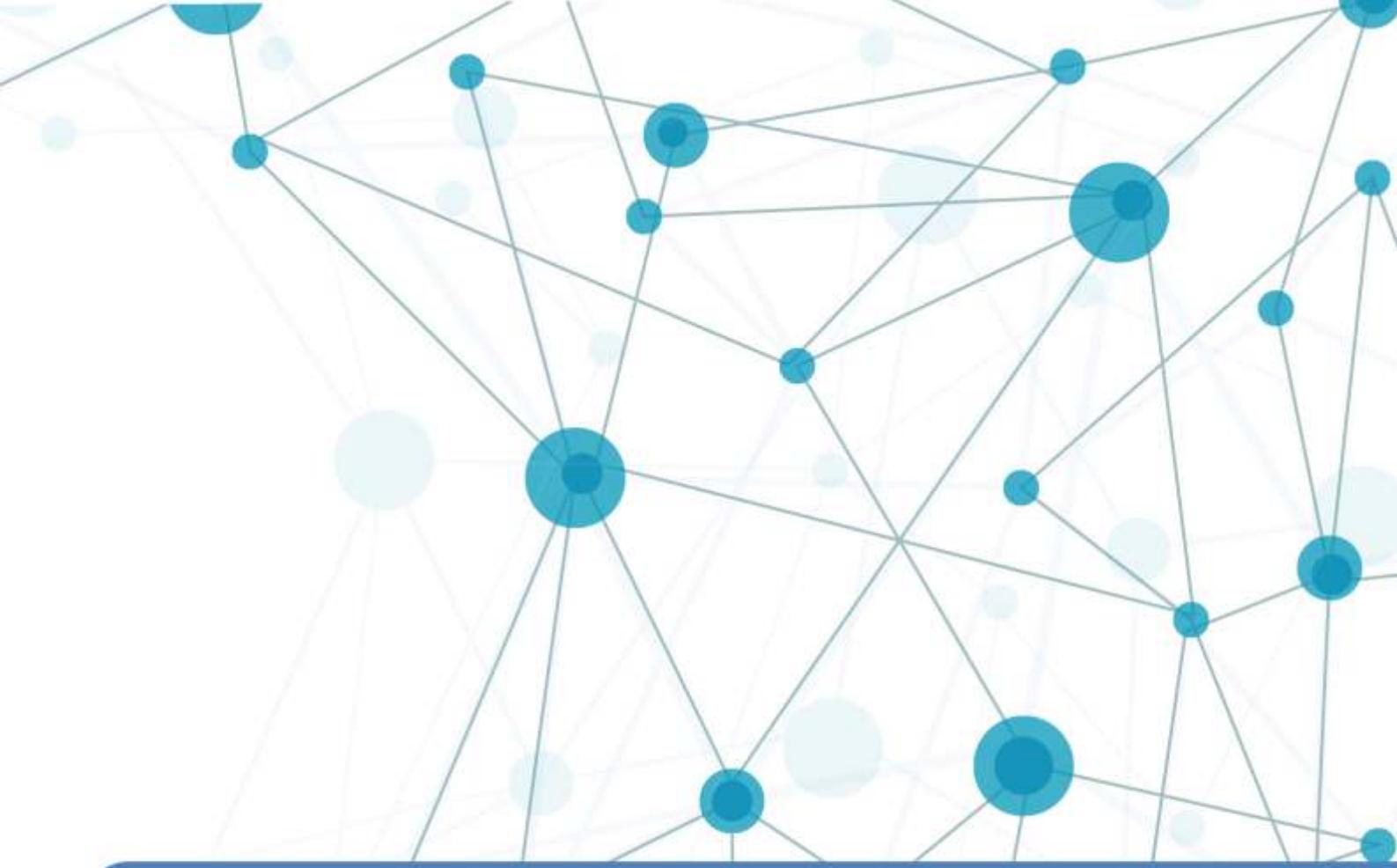
Obuhvaćene strane (Opštinske Komisije) usvojiše Strategiju i odlučne su da je implementiraju i promovišu posredstvom jedne konferencije, internet stranica nosioca Strategije i drugih formi prezentiranja.

Ova strategija je sačinjena od 4 strateška objektiva, onako kako su konceptualizovani i usvojeni Opštinski Saveti ponaosob, a potom integrисани u ovom jedinom dokumentu:

- Stvaranje jednog sistema da bi se ažurirali planovi i programi srednjih profesionalnih škola smera hotelijerstva i turizma (HT) u obuhvaćenoj zoni po potrebama tržišta
- Stvaranje jednog efektivnog sistema profesionalnih praksi kako bi se učenici srednjih profesionalnih škola HT u obuhvaćenoj zoni da se opreme profesionalnim veštinama
- Stvaranje jednog sistema za podizanje kapaciteta predavača srednjih profesionalnih škola HT u obuhvaćenoj zoni vezano za potrebe tržišta HT
- Povećanje broja ženskih u sektoru hotelijerstvo i turizam u obuhvaćenoj zoni

Za svaki objektiv sadrži u sebi jedan broj (14) objektiva sa specifikumom i mnoštvo mera (52) predviđenih za postizanje tih objektiva kako u sebe i ili povezane sa objektivima ili drugim merama.

Dakle, sve ovo i ne samo to, je učinilo da se preduzmu aktivnosti posredstvom projekta SEED koji je rezultirao ovom Strategijom. I ako je tokom razvojnih procesa Strategije jedan broj zainteresovanih strana je identifikovana, interventna strategija ne navodi odgovornosti i budžet za implementaciju. Ovo je prepusteno konkurentnim rešenjima koji su sačekali da budu predloženi i realizovani od interesnih strana zasnivajući se na jedan poziv za grantove za predlog projekte za koje se očekuje da budu finansirana od jedne sheme malih grantova koji su sproveli ali biće ostvareni kao deo programa SEED na Kosovu. Osim toga, strategija će koristiti svim stranama od interesa obuhvativši lokalne i centralne institucije a takođe i donaore koji semogu ohrabriti ih da preduzmu aktivnosti koje oni smatraju oni uračunavajući ih u planove i razvoje. U nastavku je predstavljen jedan rezime oko konteksta, stanje i izazovi, upotrebljavana metodologija, konsultacije, istraživanje, objektivi, mere i spekt realizovanja.

KONTEKST

Program SEED je trogodišnji program koji je započet u Januaru 2014 godine i podržan je od Austrian Development Agency (ADA) a realizuje se u tri države i to u Albaniji, na Kosovu i Srbiji. Program ima za cilj da poveća pristup mladim i ženskog pola na tržištu rada kao i da doprinese na polnoj jednakosti podržavajući pozitivne socio-ekonomske razvoje.

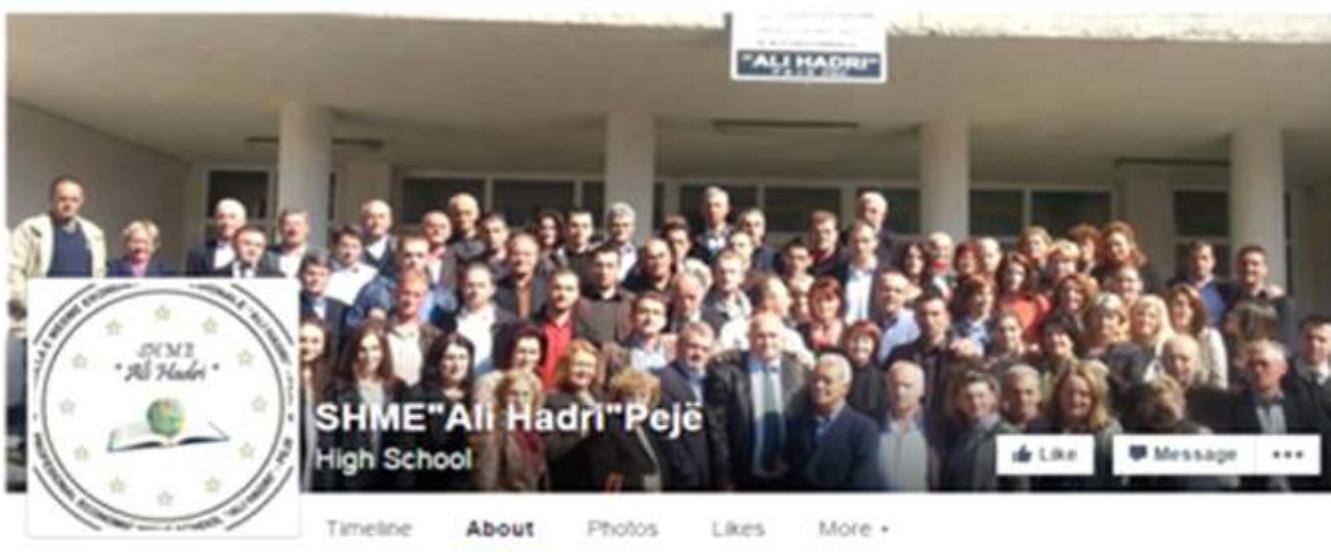
Na Kosovu se program realizuje od Ne-vladine organizacije (NVO) "Syri i Vizionit" i usredsređenosti na povećanju saradnje među srednjim profesionalnim školama smera Turizam i Hotelijerstvo (HT) u Peći, Đakovici i Prizrenu sa aktivnim biznisima ovog sektora i ostalih strana od interesa u svim trima opština, sa aktivnim biznisima ovog sektora te ostalim interesnim stranama u sve tri opštine, upućeno na zone koje su obuhvaćene ovim projektom.

Profesionalno usavršavanje na Kosovu je deo srednjeg školstva i to služi uzrastu 15 – 18 godina, a koje funkcioniše pod odgovornošću Ministarstva za Obrazovanje, Nauku i Tehnologiju (MONT) kao i Opštinskih Direktorijata Obrazovanja (ODO). Škole na koje je koncentrisan program SEED su Srednje Ekonomski Škole koje imaju smerove Hotelijerstva i Turizma u Peći, Đakovici i Prizrenu a koje zajedno broje oko 300 učenika a od svih njih ima samo 5 ženskih. U nastavku jedan kraći istorijat ovih škola.

KRATKI ISTORIJAT SEŠ SMERA HOTELIJERSTVO I TURIZAM U OBUHVACENOJ ZONI

Srednja ekonomска школа "Ali Hadri" u Peći

Srednja Ekomska Škola "Ali Hadri" u Peći je osnovana još 1946 godine pod imenom Trgovačka Državna Akademija u bivšoj zgradi Gimnazije, najpre sa dva razreda sa svega 95 učenika. Dok vremenom u školi je povećan broj učenika i nastavnog osoblja pa je prebačena u zgradu bivše stare vojne kasarne i tu ostala sve do 1972 godine dok je osnovan Ekonomski Centar a koji je u sebi sačinjavao poljoprivrednu školu i trgovačku školu. Ovaj centar je prešao u zgradu poljoprivredne škole a koja je podignuta 1961 godine a gde se i danas nalazi, sa renoviranim i opremljenim objektima.

Danas, nastava u školi se sprovodi na dva zvanična jezika u Peći sa 51 odeljenjem na albanskom jeziku i 7 na bosanskom jeziku. U školskoj 2015/16 godini nastavu pohađa 1067 učenik u raznim smerovima. Škola ima ove smerove: Hotelijerstvo i Turizam sa profilima: Asistent i Tekničar Hotela, Tehničar Turizma, Asistent Restorana, Kuvar i Pasticer. Drugi smerovi su: Administriranje Biznisa, Ekonomija sa profilima: Računovodstvo, Bankarstvo i Osiguranja, Logistika, Špedicija, Trgovina na Veliko i Malo; smerovi Asistent Administracije sa profilima: Pravni Asistent i Asistent Administracije; Teknologija Ishrane; Šumarstvo sa profilom Šumski Tehničar; Veterinar sa profilom Veterinarski Tehničar kao i smer Poljoprivreda sa profilom Hortikulture.

Ova škola je imala jedan profil na socijalnoj mreži face book sa jednom fotografijom osoblja pred školom, tabelom sa nazivom i logoom, nekoliko kategoriziranih informacija te arhivu fotografija sa nastavnih i zabavnih aktivnosti, obuhvativši i nekoliko listi učenika. U kategoriji "About" je predstavljena misija škole: "Edukacija i obrazovanje mlađih naraštaja na način da u nekom skorijem vremenu da se spreme za životne izazove, tržište rada i da tako doprinesu razvoju domaćinstva i društva" bez ikakve bar kraće informacije u vezi sa ovom školom i smerovima HT.

Srednja Ekonomска Škola "Kadri Kusari" u Đakovici

Srednja Ekonomска Škola "Kadri Kusari" u Đakovici je počela da funkcioniše kao nezavisna škola 1960 godine. Škola je danas jedna savremena srednja škola ekonomskog profila. Nastavu u ovoj obrazovnoj instituciji tokom školske 2015/2016 godine pohađa 910 učenika, na smerovima i u profilima koji slede: Smer Hotelijerstvo sa profilima: Asistent Hotela, Kuvar i Turistički Asistent aktuelno 74 učenika.

Ostali smerovi u ovoj školi su Ekonomski sa profilima: Računovodstvo, Finansije, Bankarstvo, Osiguranja, Špedicija i Logistika sa 504 učenika; Smer Pravni sa profilima: Pravni Asistent Asistent Administracije sa 257 učenika; kao i smer Poljoprivredni sa profilima: Agrobiznis, Voćarstvo i Vinarstvo, Veterinarstvo i Prehrambena Teknologija sa 74 učenika. Ova škola je imala jedan profil na face book sa slikom izgleda objekta, logoom i predvodnicima škole i fotografijama sa ponekikh obrazovno-rekreativnih aktivnosti, bez neke kraće informacije o ovoj školi i smeru HT.

The screenshot shows the 'About' section of the SHME 'Kadri Kusari' Gjakovë Facebook page. The cover photo features the school building with the name 'SHME "KADRI KUSARI"' overlaid. The profile picture is the school's logo. The page title is 'SHME "Kadri Kusari" Gjakovë School'. Below the title, there are links for 'Timeline', 'About', 'Photos', 'Reviews', and 'More'. On the right, there are buttons for 'Like', 'Message', and three dots. The 'About' section includes an 'Overview' tab, a map showing the location, and links to the website and phone number (0390).

SHME "KADRI KUSARI"

SHME "Kadri Kusari" Gjakovë School

Like Message ...

About SHME "Kadri Kusari" Gjakovë

Overview

Page Info

"Normalja e Gjakovës" ...
Gjakova

0390

Ask for SHME "Kadri Kusari" Gjakovë's website

SHME "Kadri Kusari" Gjakovë - Faqja Zyrtare

Srednja ekonomска школа "Ymer Prizreni" u Prizrenu

Srednja Ekonomski Škola "Ymer Prizreni" u Prizrenu je osnovana 1945 godine kao Učiteljska Škola u Prištini, a koja je kasnije od oktobra 1948 prebačena u Prizrenu. Od 1956 godine ova škola je nastavu odvijala u objektu crkve, na albanskom jeziku, dok kasnije i na turskom jeziku. A godine 1974 škola je transformisana u "Pedagošku školu", u periodu 1978-1986 je radila kao srednja škola "Usmerenog obrazovanja", dok u 1986 godini škola je transformisana u "Profesionalnu školu" sa smerovima iz Ekonomije, Poljoprivrede i Trgovine. Nekad je ova edukativno-obrazovna institucija bila normalna škola u Prizrenu, ali potom sa reformom obrazovanja 1978/80 je formirana kao školski centar za prvu fazu opštih osnova, gde su učenici pohađali prvi i drugi razred. Posle toga su se oni orjentisali za drugu fazu u drugim školskim centrima, kako na smeru ekonomije, tako i trgovine i poljoprivrede. Smer Poljoprivrede je funkcionisao sve do školske 1990/91 godine gde je umesto nje formiran smer Hotelijerstva.

Od septembra 2010 godine, Srednja Ekonomski Škola "Ymer Prizreni" ima novi objekat škole u naselju "Bajram Curri" u Prizrenu. U akademskoj godini 2015/2016 u ovoj šoli je nastavu pohađalo 1668 učenika i to u smerovima: Hotelijerstvo i Turizam, Ekonomija, Administriranje Biznisa, Pravni, Trgovina i Prehrambena Teknologija sa odvojenim profilima.

Još jedna škola je imala samo jednu prezentaciju na socijalnoj mreži face book, kako je gore već navedeno, bez nekog logoa, dok izgled objekta je uzet iz galerije sa ove stranice. Tek delić informacija oko ove škole "About" imade neku organizaciju kategorija za informacije ali nijedna od kategorija nije funkcionala, čini se u pripremnom procesu. Sve tri škole nemaju svoju internetsku stranicu.

STANJE I IZAZOVI PROFESIONALNOG OBRAZOVANJA – HOTELIJERSTVO I TURIZAM U OBUHVAĆENOJ ZONI

Kao u svim sferama obrazovanja, profesionalna praksa u smeru Hotelijerstva i Turizma je kompletno teoretski učena u školama i jedna neophodnost, procenjena je od svih strana od interesa. Profesionalna praksa je predviđena i planovima i programima ovog smera, po odrednicama MONT-a, potenciranim u Strategiji za Srednje Profesionalno Obrazovanje ovog ministarstva, potencirano i u Razvojnoj Strategiji Opštine Peć za 2013 – 2017 kao i u Turističkoj Strategiji za Zapadni Ekonomski Region i onaj Južni (deo podizanja ljudskih kapaciteta, i dr.).

Aktuelno, praksa učenika ovog smera se obavlja po učionicama škola, i ponekom posetom učenika biznisima a najčešće organizovanim samosinicativno. Mogućnost da učenici obavljaju praksu zavisi od rada osoblja ovih škola. Nedostaje institucionalna saradnja škola i preduzeća. Učenici koji su obezbedili mogućnost za praksu i/ili posao, uglavnom rade kao konobari a ne neki drugi profil pošto oni imaju potrebu za širu stručnu praksu u sadržajnoj i vremenski optimalnoj formi.

Kandidati koji apliciraju da bi pratili srednje profesionalno obrazovanje u smeru hotelijerstva i turizma su procenjivani od profesora i menadžmenta ovih škola kao nedovoljno dobri učenici, a razlog je u tradicionalnom roditeljskom razmišljanju i kod građana uopšte da u ovim školama pohađaju nastavu samo slabiji učenici, dok dobri učenici pohađaju obrazovanje u Gimnaziji i slično. Preduzeća su ne-informisana o školskim planovima i programima, i škola ne poseduje mehanizme za merenje potreba tržišta kao i nedostaju kapaciteti u školama za merenje i uspostavu potreba tržišta u svojim planovima i programima. Učenici koji u samostalnoj formi pronađu posao i prate smer hotelijerstva i turizma rade kao konobari sve dok ne pohađaju i ostale module predviđene za sticanje prakse tokom završavanja školovanja (npr. kuhar, turistička agencija, paste, asistent menadžera hotela, administracija hotela i dr.)

Ne-prisutnost ženskih u ovom sektoru je zbog neinformisanosti o modulima koji se uče u ovom smeru, jer profil hotelijerstva i turizma asocira na konobara/icu a što utiče na nezainteresovanost ženskih za ovaj sektor. Syri I Vizionit u okviru projekta SEED je objavili izveštaj studije za barijere ženskog učešća u sektoru hotelijerstva i turizma.

Učenici se nemogu osposobljavati i pripremati po potrebama tržišta rada ako nema saradnje među profesionalnim školama i preduzećima hotelijerstva i turizma.

Dakle, sve ovo i ne samo to, je učinilo da se preduzmu aktivnosti posredstvom projekta SEED koji je rezultirao ovom Strategijom za intervenisanje u sledu sa jednim sižeom oko razvojnog procesa i njegove realizacije, objektiva, metodologije, konsultacija i mera.

Da bi se stanje pobliže shvatilo, u okviru programai ostalog organizovala su se dva istraživanja koja predstavljaju stanje, izazove, mogućnosti i preporuke za SEŠ smera Hotelijerstva i Turizma u obuhvaćenoj zoni, posebno vezano za profesionalne prakse:

- Istraživanje potreba i mogućnosti u sektoru hotelijerstva i turizma za Profesionalnu Praksučenika u smerovima Hotelijerstvo i Turizam S.E.Š. "Ali Hadri" u Peći u okviru projekta "Mismatch" (Decembar 2013), kao i
- Istraživanje za polne prepreke koje se veže za žensko ne-učestvovanje u obrazovanju te zaposlenosti u sektoru turizma na Kosovu u oviru Programa SEED (Januar 2015) kao i organizovan je jedan trening za polna pitanja sa ekspertima za Opštinske Savetnike.

Dakle, sve ovo, i ne samo ovo je učinilo da se preduzmu aktivnosti posredstvom projekta SEED koji je rezultirao u ovoj strategiji za predstavljeno intervenisanje koje sledi sa sadržajem oko pocesa za razvoj, metodologija obuhvativši konsultacije, istraživanje i literaturu, jednu studijsku posetu), objektivi i predložene mere, kao i aspekti realizovanja Strategije.

Opštinski Saveti interenih grupa su predvideli da nedostatak komunikacije i saradnje interesnih grupa sektora hotelijerstva i turizma su donele kao rezultat. U nastavku je jedan rezime identifikovanih izazova od strane udeonika u ovom konsultativnom procesu i strateškom planiranju.

- Plan i program ne-ažurirani: Plan i program srednje profesionalne škole HT u obuhvaćenoj zoni se treba obogatiti i prilagoditi potrebama sektora HT, obuhvativši dodavanje novih profila/modula kao i podizanje sposobnosti kod učenika u opštem među-sektorijalnom smislu kao veštinu komunikacije, strane jezike, upotrebu IT, planiranje, preduzetništvo, i dr.
- Nedostatak profesionalne prakse: Praksa učenika u biznisima HT u obuhvaćenoj zoni ocjenjuju se kao ograničene i nedovoljne u količinskom i smislu kvaliteta, premda su predviđene u planu i programu i obavezne, ali nedostaje jedan sistem funkcionisanja na suprot nekoliko inicijativa.
- Nastavno osoblje: Nastavno osoblje u srednjim profesionalnim školama smera HT ima potrebu za podršku kako bi obrazovali mlade u ovom sektoru. Oni imaju potrebu saradnje i podrške od strane biznisa HT, relevantnih instituci i ostalih interenih strana.

- Nedostatak saradnje: Ima nedostatka saradnje između biznisa i usmerenja turizma i hotelijerstva u srednjim profesionalnim školama kao i opštinskih nadležnih institucija u obuhvaćenoj zoni.
- Kulturalne barijere: Ima poteškoća oko obuhvatanja ženskih u sektoru hotelijerstva i turizma, kako u obrazovanju a tako i u sektoru ovog biznisa iz uglavnog kulturoloških razloga i to nasleđenih ali i novih.

METODOLOGIJA I PROCESI RAZVOJA STRATEGIJE

Strategija za povećanje saradnje, sveobuhvatnost i razvoj srednjih profesionalnih škola smera Hotelijerstva i Turizma u opštinama Peć, Đakovica i Prizren je izrađena na osnovi mnoštva radnih sastanaka Opštinskih (Lokalnih) Komisija kao i među-sektorijalne grupe sačinjene od predstavnika srednjih škola za hotelijerstvo i turizam u Peći, Đakovici i Prizrenu ostvarenih u ovim opštinama uz podršku angažovanog konsultatnta u okviru programa SEED koji je izradio Strategiju. Integralni deo procesa planiranja je bilo istraživanje stanja, konsultovanje, razmatranje za-konskog okvira i dokumenata kao strategija i nacionalni te regionalni/lokralni izveštaji i jedna studijska poseta Austriji.

Istraživanje stanja i potreba:

- Izveštaj: Istraživanje potreba i mogućnosti sektora hotelijerstva i turizma za Profesionalnu Praksu učenika smera Hotelijerstvo i Turizam S.E.Š. "Ali Hadri" u Peći;
- Istraživanje o polnim barijerama koje su povezane sa ženskim učešćem na edukaciji i zapošljavanju u sektoru turizma na Kosovu u okviru Programa SEED;

Sektorijalni Zakonodavni Okvir:

- Zakon br. 04/L-138 za obrazovanje i profesionalno osposobljavanje na Kosovu;
- Drugi zakoni povezani sa tematikom Hotelijerstva i Turizma, kao što je Zakon za Turizam, te onaj za Zapošljavanje, i dr.

Postojeće sektorijalne strategije:

- Strategija za poboljšanje profesionalne prakse na Kosovu 2013-2020;
- Strategija za regionalni ekonomski razvoj južnog i zapadnog regiona 2010 – 2013 i sektorijalna strategija turizma koje su proizašle iz opšte strategije;
- Regionalna Strategija za održiv turizam na zapadnom regionu Kosova (2013);
- Strategija za ekonomski razvoj u Opštini Peć 2013 – 2017.

Studijska poseta strana od interesa u Austriji

Studijska poseta Beču, Austriji, korisničke grupe programa SEED na Kosovu je realizovano od 15 do 19 Juna 2015. U ovoj poseti su učestvovali 12 učesnika - 3 predstavnika iz svake opštine (Peć, Đakovica i Prizren) u sastavu od po jednog predstavnika iz biznisa HT, jednog iz opštine, jednog iz škole HT kao i osoblje programa SEED. Tokom ovog vremena učesnici su posetili profesionalne škole HT gde su informisani oko povlačenja kandidata za studije, proces profesionalne nastave i odnosa koje škole imaju sa HT biznisima te vladinim institucijama.

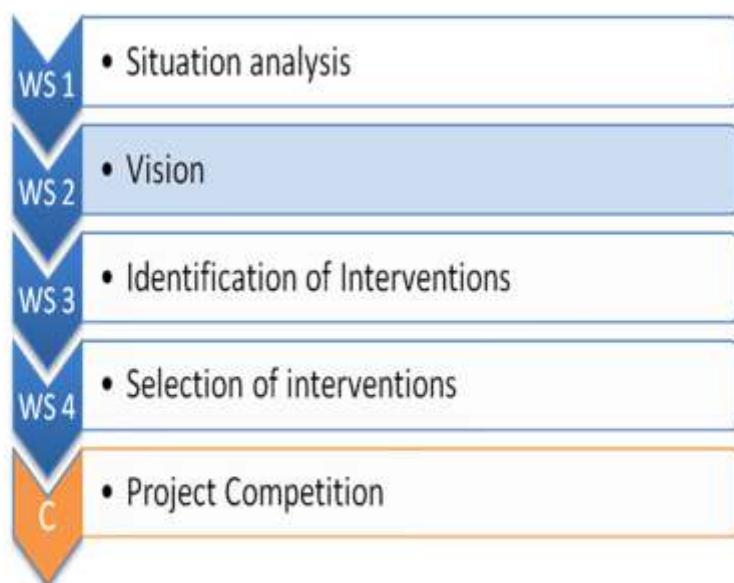
Destinacije posete su bile Austrijski Parlament, centri profesionalnog obrazovanja, Ekonomска Komora Austrije, Zavod za Zapošljavanje, i druga mesta gde su observirani izbliža a posebno o tome kako funkcioniše nastavni proces i profesionalna praksa u Biznisima HT kao i njihove saradnje sa biznisima i drugim stranama.

Na početku programa, NVO Syri i Vizionit je stvorila lokalne savete (radnu grupu) obuhvaćenih strana (ili interesnih grupa) u ovim projektom obuhvaćenim opštinama kao Peć, Đakovica i Prizren. Sva tri saveta su sačinjena od predstavnika srednjih profesionalnih škola smera Hotelijerstvo i Turizam (menadžment, nekoliko predavača i učenika) u svakoj od gore navedenih opština, lokalni HT biznisi, opštinske institucije kao i sektori za obrazovanje, razvoj i turizam kao i civilno društvo.

Sprovedene su konsultacije posredstvom mnoštva radionica i konsultacija sa učešćem članova lokalnog saveta iz svake opštine paralelno sa organizovanjem implementatora programa SEED. Doprinosi su stvoreni i konsolidovani korak po korak zasnovano na uputstvo Evropske Komisije za enadžiranje ciklusa projekata gde su učesnici radili na individualnom planu i grupno orijentisani na nekoliko malih tematskih grupa na osnovi identifikovanih problematika još na početku. Kao rezultat tih radnih sastanaka stvoren je sadržaj strategije za intervenisanje za saradnju, sveobuhvatnost i razvoj škola i sektora HT u obuhvaćenoj zoni.

Na Razvoju i izradi Strategije je asistirao i dizajnirao je stručni konsultant za lokalni razvoj Dritan Shala M.S.c – Konsultantska kompanija HROD koja je angažovana od nosioca strategije u okviru implementiranja programa SEED kao kadar sa dokazanim kapacitetima za strateško planiranje i podizanje kapaciteta obuhvativši sektor HT.

U nastavku je siže faza razvojnog konceptualizma strategije na 4 radna sastanka lokalnog saveta u Peći, Đakovici i Prizrenu, održanih tokom perioda konsultacija 2014 - 2015 i drugih aspekata tretiranih kao analiza situacije, stavarnje vizije, identifikacija i odabir intervenisanja pisanje ove interventne strategije.

Radionica 1 –održana 25 juna 2015 je omogućila jedno samovrednovanje, na nezavistan način od učesnika, vezano za nekoliko prepostavki pripremljenih u formi upitnika sa 15 delova za nivo povezanosti arednje profesionalne škole smera HT i potrebnih veština za tržište. Na osnovi reakcija u upitniku omogućeno je ranije identifikovanje stanja programa i praksi ovih škola u odnosu na potrebe tržišta. Na ovoj radionici su identifikovana napredovanja i slabosti/izazovi u orijentisanju ovih škola naspram zahteva tržišta.

Rezultati su različiti ali uopšte stanje je isto sa nekoliko promena gde npr. postojanje kancelarije informisanja za turizam u Peći se vidi kao napredak što je za obe druge opštine slabost, ili organizovanje udruženja bizniskih zanatskih preduzetnika u Prizrenu a što onim zanatlijama u Đakovici i

Fotografija sa prve radionice u Prizrenu

Peć predstavlja jednu mogućnost ali i manu u smislu njihove funkcionalnosti, dok na celom regionu nedostaje organizovanost jednog profesionalnog udruženja biznisa profila hotelijerstva i turizma a ke će pratiti razvoje i identifikovanje zahteva tržišta i biće podrška za podizanje kvaliteta škola u sektoru HT.

Što se tiče analize vezano za stanje u srednjem profesionalnom školstvu smera HT u obuhvaćenoj zoni, iz procena lokalnih saveta je rezultiralo da su planovi i programi u školama su zastareli i bez adaptiranja zahtevima tržišta za nove profile kao instruktur i vodič u kulturi, prirodi, animator, i dr. ili iz nekoliko predmeta/profila koji postoje u jednu školu kao na primer nekoliko hotelijerskih profila koji su u Peći a ne postoje i u srednjoj školi u Đakovici; potom nedostatak kvalitetne profesionalne prakse, nedostatak ili nedovoljnost profesionalnog osoblja, nedostatak saradnje i neučestvovanje ili nisko kritičko žensko učešće u srednjim profesionalnim školama smera HT i takođe i u biznisu obuhvaćene zone, pa i ako u biznisima ima pomalo i promena.

Po sadašnjoj situaciji, od oko 300 učenika koliko trenutno imaju sve tri srednje profesionalne škole zajedno smera HT u obuhvaćenoj zoni, samo 5 od njih su žene (1.6%). Bilo kako bilo, mnoštvo je opravdavanja zasnovanih na opštoj kulturi i tradicionalni lokalitet, pa iako smatran prevaziđenim smatranje da žene služe samo za kući a da mogu raditi i druge profesionalne poslove ali ne i hotelijersko uslužne. Kao što pokazuje istraživanje za barijere ženskog učešća u industriji HT u zoni realizovanog od Ubo Consulting kao deo projekta SEED u januaru 2015, gde uznemiravanje na

radnom mestu – nepravedan tretman i s'predrasudama od osoblja i klijenata preduzeća gde rade sačinjavaju 14% anketiranih pripadnica ženskog pola koje su imale jedan od razloga nesviđanje profesije propraćeno i sa nezaposlenošću, nesigurnost ili kretanje iz jedne kompanije HT u drugoj.

Za nivo učešća i stanja ženskih (radnica) u sektoru biznisa HT u ovoj zoni nema detaljnijih istraživanja. Bilo kako bilo, za ilustraciju, na osnovi jednog istraživanja realizovanog od konsultativne kompanije HROD u okviru projekta "Mismatch" u decembru 2013, u prirodnjoj turističkoj zoni Peći (Rugova i Beli Drim) od 573 zaposlena, u 109 biznisa hotelijerstva i turizma intervjuisanih, 102 (18%) su bile žene, ovaj broj je veći kod žena samozaposlenih (samostalni biznis, angažovanje kod rodbine, i dr, gde se čini da se žene osećaju komforne) od 75 samozaposlenih 26 (35%) su bile žene a ovaj broj dolazi i do rasta u preduzeća povezana sa ovom industrijom kao u opštini, muzeju i NVO a gde u 6 takvih institucija je zapažen procenat jednak muških i ženskih zaposlenih.

Kakogod bilo, i od to malo ženskih koje su odabrale srednje profesionalno obrazovanje u sektoru HT, polovina je motivisana zbog mogućnosti zaposlenja a samo pola njih zato što vole ovakvu profesiju koja je izgleda tradicionalno portretizovana kao profesija za muškarce, a kako se i pokazalo u istraživanju iz januara 2015.

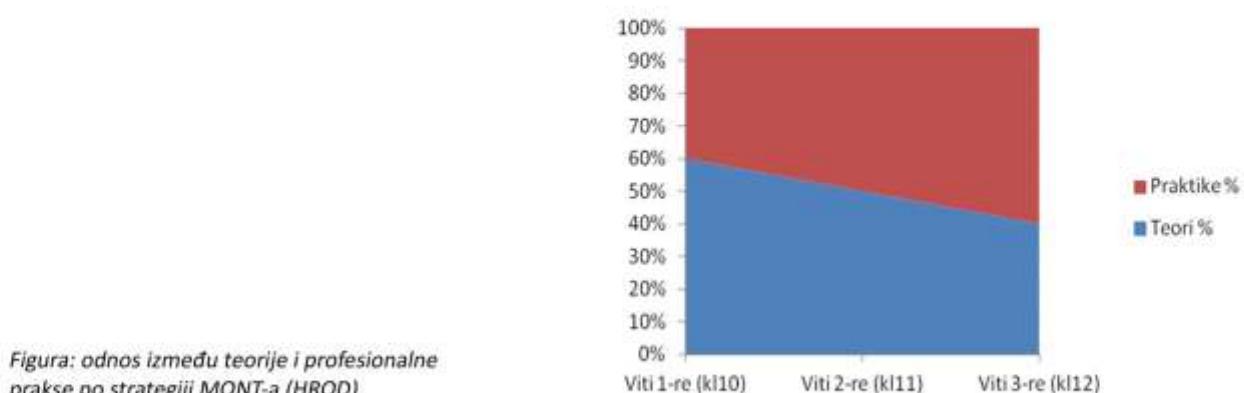

Fotografija sa druge radionice u Peći

Radionica 2 – održana meseca oktobra 2014 u Peći, Đakovici i Prizrenu pružila je mogućnost učesnicima lokalnih Saveta da pod orientacijom "dijalog i saradnja u obrazovanju za turizam" u Peći, Đakovici i Prizrenu da identifikuju obuhvaćene/zainteresovane strane ili strane od interesa spram analize identifikovanog stanja u prvoj radionici, kao i aktuelni i željeni nivo kao i uputstava za poboljšanje saradnje između srednjih profesionalnih škola HT sa biznisima i ostale interesne strane kao tok poboljšanja kvaliteta srednjeg profesionalnog obrazovanja sa uticajem na razvoj sektora HT u obuhvaćenoj zoni. Posebna važnost na ovoj radionici je pridata percepciji učesnika oko mogućnosti obuhvatanja ženskih na raznim profilima HT. U ovoj fazi konsultacija je stvoreno stablo problema i potreba.

Radionica 3 – održana u mesecu decembru 2014 u Peći, Đakovici i Prizrenu, pružila je mogućnost učesnicima da formulišu zajedničku viziju koja naglašava potrebu i povećava saradnju između interesnih strana/udeonika kao preduslov za tretiranje identifikovanih pitanja koji se tiču nastavnih planova i programa, profesionalnih praksi učenika i podržavanje predavača u profesionalnim školama za hotelijerstvo i turizam (HT) kao i učestvovanje žene u industriji turizma. Kako bi se omogućila analiza rezultata sa druge radionice, vizije su predstavljene kao problemi transformisani u sledeće objektive koji teže poboljšanju sektora turizma:

1. *Stvaranje jednog sistema za redovno ažuriranje nastavnih planova i programa srednje profesionalne škole – smer hotelijerstva i turizma (HT) na način da se garantuje povezanost sa potrebama tržišta;*
2. *Stvaranje jednog funkcionalnog sistema profesionalne prakse, obuhvativši nadzor, kako bi se osigurali da će se učenici smera HT osnažiti kompetencijama i veštinama neophodne prakse.*
3. *Stvaranje jednog sistema stalnog savetovanja i obučavanja za učitelje smera HT vezano za potrebe i ambijent biznisa u hotelijerstvu i turizmu;*
4. *Obuhavatanje što više ženskih tj devojaka u sektoru za hotelijerstvo i turizam.*

U ovoj fazi konsultacija je stvoreno stablo problema i potreba. Ovim slučajem je urađena preporuka kod kompetencija za nastavni plan i program rezervisan zakonom za srednje profesionalno obrazovanje Ministarstva za Obrazovanje, Nauku i Tehnologiju (MONT) dok u procesu amandmentiranja gde se očekuje povećanje obuhvaćenosti u planiranju i predloga za promene – prilagođavanje nastavnih planova i programa u smeru HT sa pristupom odozdo – gore u meri do 20% od strane same srednje profesionalne škole uz pomoć interesnih strana.

Takođe, potencirana je strategija za praktični rad, gde je i od učesnika lokalnih saveta traženo stvaranje jednog funkcionalnog sistema profesionalne prakse učenika srednjih škola HT u obuhvaćenoj zoni po strategiji MONT-a profesionalne prakse 2013-2020 gde se teži da će odnos prakse i strategije biti izbalansiran a gde će vreme namenjeno profesionalnoj praksi progresivno porasti sa 40% prakse u prvoj godini studija na 50% druge godine na 60% u trećoj godini, dok vreme teorije obrnuto.

Fotografija sa cetverte radionice u Đakovici

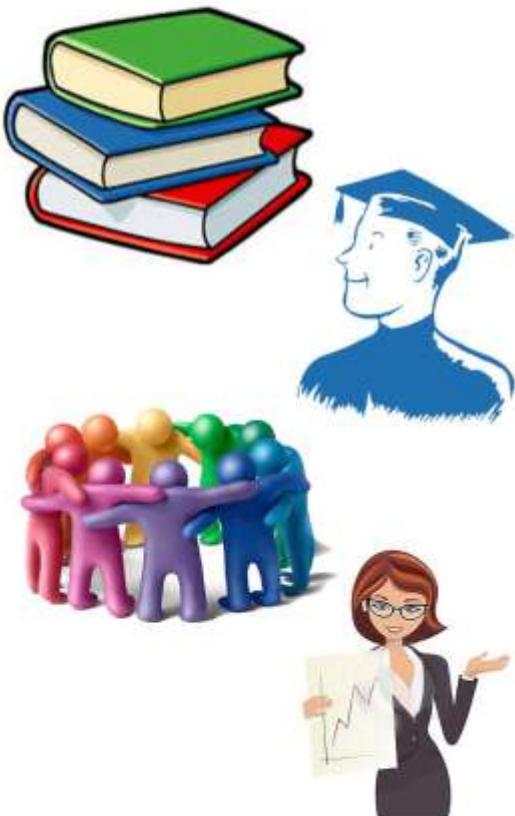
Radionica 4 - održana tokom 11, 12 i 13 Marta 2015 u Peći, Đakovici i Prizrenu je imala za cilj razmatranje rezultata prethodnih radionica kao analize interesnih strana, stablu problema obuhvatajući i uzročnike te njihov uticaj i transformaciju pa konsolidovanje u stablo specifičnih objektiva za postizanje a kojima se identifikuju intervencije/mere od članova lokalne Komisije koja je i učesnica na ovoj radionici.

Rezultat četvrte radionice je nacrt logičkog okvira konsolidovan sa 4 strateško-tematska objektiva, specifični objektivi kao i preložene intervencije/mere za svaki specifični objektiv.

Ova radionica je predvođena od konsultanta Dritan Shala, M.Sc. angažovanog u okviru programa SEED koji je doprineo tokom ovog perioda i potom na izradi strategije.

OBJEKTIVI I MERE

Ova strategija sačinjena je od 4 strateška objektiva, onako kako su konceptualizovane i usvojene od Opštinskog Saveta odvojeno, a potom integrисани u ovom samom dokumentu a koji za svaki objektiv sadrži u sebi jedan broj (14) specifičnijih objektiva i naravno mnoštvo mera (52) predviđenih za postizanje tih objektiva kako u sebi i/ili nadovezanih sa objektivima ili drugim merama predstavljenih u takozvani logički okvir a koji se priključuje ovom dokumentu.

Stvaranje jednog sistema za ažuriranje planova i programa u srednjim profesionalnim školama smera hotelijerstva turizma (HT) u obuhvaćenoj zoni po potrebama tržišta (**4 specifična objektiva, 16 mera**);

Stvaranje jednog efektivnog sistema profesionalne prakse kako bi učenici srednjih profesionalnih škola HT u obuhvaćenoj zoni opreme se i veštinama prakse (**3 specifična objektiva, 12 mera**)

Stvaranje jednog sistema za podizanje kapaciteta učitelja u srednjim profesionalnim školama HT u obuhvaćenoj zoni vezano za potrebe i ambijent biznisa HT (**3 specifična objektiva, 10 mera**);

Povećanje broja ženskih u sektoru hotelijerstva i turizma u obuhvaćenoj zoni
(**4 specifična objektiva, 14 mera**);

Mere uzete zajedno sa četiri tematska polja odrađenih u gornje opšte objektive sa specifičnim objektivima koji slede i predloženim merama koje sačinjavaju jedan svestrani set koji Opštinski Saveti (radne grupe) u opština Peć, Đakovica i Prizren smatraju kao neophodne za promenu stanja u smislu povećanja saradnje interesenata za razvoj i promovisanje obrazovanja za hotelijerstvo i turizam u obuhvaćenoj zoni uzevši i stvaranje funkcionalne profesionalne prakse, povećanja kapaciteta osoblja u ovim školama, kao i povećanje ženskog učešća u školama i industriji hotelijersko-turističke sfere.

Udeonici, interesne strane smatraju ovaj set mera kao vodič srednjoročnog i dugoročnog razvoja profesionalnog obrazovanja i industrije HT u ovoj zoni. Dakle, oni usvojiše Strategiju i obavezaše se za njeno promovisanje i implementaciju.

U nastavku je jedno kraće razmatranje očekivanja od realizacije strategije, pridruženo sa predviđenim merama za svaki od gore navedenih objektiva kao i onih specifičnih te još jedne liste preporuka tretiranih u dokumentu.

REALIZACIJA STRATEGIJE

Za realizaciju ove strategije, u okviru programa SEED za deo koji se tiče Kosova je urađen jedan poziv za grantove na osnovi aplikacija interesnih strana sa konceptima i projektima koji teže poboljšanju stanja u vezi sa nekim ili više objektiva iz ove strategije. Poziv je objavljen na internetu i medijima fokusirajući se na tri aspekta, planove i programe, prakse i povećanje uključivanja žena u industriji HT, ostavljajući prostora i za tretman objektiva koji se tiče podizanja kapaciteta za osoblje škola posredstvom treninga, savetovanja i dr. Predviđa učešće i angažman svih strana od interesa u sektoru kako bi angažovali više ženskih pripadnica kako u obrazovanju a tako i u njihovom zapošljavanju u ovom sektoru.

Strategija za povećanje saradnje među srednjim ekonomskim školama smmera za turizam i hotelijerstvo i biznise iz ovog sektora, će uticati da ova saradnja doprinese stvaranju mogućnosti za učenike kako bi imali mogućnosti da završe praksu u preduzećima, učešće preduzeća na izradi planova i programa zasnivajući ih na potrebama tržišta, podržavanje školskog osoblja kao i stvaranje mogućnosti za uključivanje što više ženskih u ovom.

Predviđa se više učešće preduzeća iz sektora hotelijerstva i turizma na pripremi kompetentnih kadrova po potrebama tržišta. Omogućivši da učenici pohađaju ovaj smer obavljajući i praksu po preduzećima. Učešće preduzeća iz sektora hotelijerstva i turizma je srž u osposobljavanju kadrova za potrebe tržišta, kao i na reformisanju profesionalnog obrazovanja u smeru hotelijerstva i turizma.

Predviđa se učešće osoblja ekonomskih profesionalnih škola opština Prizren, Đakoica i Peć, da stvore instrumente kako bi podstakli biznise na izradi planova i programa i obuhvatanje preduzeća u formiranju smera hotelijerstva i turizma.

Bazirajući se na "Strategiju profesionalnih praksi 2013-2020 izrađenoj od MONT-a, novi Okvir Kurikuluma Kosova, programi profesionalne prakse su deo kurikuluma srednjih profesionalnih škola". Kao i naglašava da ovi programi omogućavaju učenicima da provedu jedan planirani vremenski period po preduzećima, kako bi stekli i radnog iskustva.

Strategija je u funkciji i nadovezana sa ostalim strategijama sektorijalnim i među-sektorijalnim u svima tri opštine i zonom obuhvaćenom u projektu kao i onim bliskim a koje interesne strane mogu doprineti i profitirati uvažavajući implementiranje bilo kog dela ove strategije. Zato, dokumentat će se objaviti na internetskoj stranici NVO Syri i Vizionit i promovisati se i podsticati sve zainteresovane strane, uključujući donatore da upotrebe i više prošire u planskom i implementirajućem radu u ovoj zoni i tematici Hotelijerstva i Turizma.

Za realizaciju ove Strategije, u okviru programa SEED na Kosovu je otvoren jedan poziv za grantove na osnovi aplikacija strana od interesa sa konceptima i projektima koji teže poboljšanju nadovezanog stanja sa jednim ili više objektiva ove strategije. Poziv je objavljen na internetu i medijima sa fokusom na tri aspekta; planove i programe, prakse i povećanje ženskog učešća u SEŠ smera HT i industriji HT, ostavivši i prostora za tretiranje objektiva koji se tiču podizanja kapaciteta za osoblje škola posredstvom treninga, saveta i td. Objektivi i kriterijumi odabira za grantove su određeni i usvojeni od sponzora strategije zajedno sa Opštinskim Savetima.

Dalje je sadržaj opštih i specifičnih objektiva sa predviđenim merama koje su predstavljene na takozvanom "logičkom okviru" te Strategije.

REFERENCE

Zakon Br. 04/L-138 za obrazovanje i profesionalno osposobljavanje na Kosovu (MONT, 28 februar 2013)

Strategija za poboljšanje profesionalne prakse na Kosovu 2013-2020 (MONT, 22. 11. 2013.)

Zakon Br. 04/L-176 za Turizam (MTI, 29. 04. 2013.)

Strategija za regionalni ekonomski razvoj južnog i zapadnog regiona 2010 – 2013 i sektorijalnih strategija turizma iz kog proizilaze (RDA – Jug, RDA Zapad)

Regionalna Strategija za održiv turizam u zapadnom regionu Kosova (HROD za RDA-Zapad, 2013)

Strategija za ekonomski razvoj u Opštini Peć 2013 – 2017 (HROD za opština, Juli 2013)

Istraživanje potreba i mogućnosti u sektoru hotelijerstva i turizma za Profesionalne Prakse učenika smera Hotelijerstva i Turizma u S.E.Š. "Ali Hadri" u Peći, Izveštaj, HROD za NVO "Syri i Vizionit" u okviru projekta Mismatch, Decembar 2013);

Istraživanje za polne barijere koje se tiču ženskog učešća u edukaciji i zapošljavanju u sektoru turizma na Kosovu, Izveštaj, Ubo Consulting - Syri i Vizionit, u okviru projekta SEED, (Januar 2015)

https://www.facebook.com/SHMEAli-HadriPej%C3%AB-164686813689808/info/?tab=page_info (oktobar 2015)

<https://www.facebook.com/kadrikusari123/?fref=ts> (oktobar 2015)

<https://www.facebook.com/Prizren.Sh.M.LYmerPrizreni> (oktobar 2015)

Kratka informacija predstavljanja SEW u Peći, Đakovici i Prizrenu od osoblja ovih škola

Opšti objektiv 1:

Stvaranje jednog sistema za ažuriranje planova i programa u srednjim profesionalnim školama –smer hotelijerstvo i turizam (HT) u obuhvaćenoj zoni po potrebama tržišta

Specifični Objektivi	Mere
<p>1.1 Povećanje saradnje, učešća i koordiniranja među školama HT u obuhvaćenoj zoni obuhvativši i ključne interesne aktere, obuhvativši i biznise HT vezano za promovisanje planova i programa smera HT-a kao i da bi tretirali pitanja koja se nadovezuju na to, razmenjivali saznanja, iskustva i za zajedničke inicijative.</p>	<p>1.1.1 Da se osnaži povezanost među srednjim školama HT u obuhvaćenoj zoni i drugih interesnih grupa posredstvom: • informisanja, stalne obuhvaćenosti, periodičnih sastanaka, razmene informacija, saznanjima i novim praksama, i • preduzimanje potrebnih koordiniranih aktivnosti koje mogu biti na osnovi sporazuma razumevanja (memoranduma) sa implementirajućim mehanizmima</p> <p>1.1.2 Harmonizacija planova i programa i razmena dobrih praksi među srednjim školama HT u obuhvaćenoj zoni kao i između njih i univerzitetskih škola ogranka studiranja HT u Peći.</p> <p>1.1.3 Umrežavanje i razmena dobrih praksi među školama HT u obuhvaćenoj zoni i sličnih škola van mesta kao npr u Albaniji, Sloveniji, Austriji, i dr., učešće srednjih škola HT u "Industrijskom Bordu" u istraživačkoj i savetničkoj funkciji Univerziteta "Hadži Zeka", i dr.</p> <p>1.1.4 Razmena predavača i učenika HT škola unutar i van države posredstvom raznih aktivnosti poput letnjih škola, kampanovanja, prisustva učenika i gostujućih predavača iz jedne škole u drugu za poneku kratku aktivnost razmene, konferencija, i dr., ili duže poput semestralnih i dr.</p>

	<p>1.1.5 Stvaranje jedne baze podataka kao platforme komuniciranja i razmene između interesnih strana a posebno škole i biznisa upotrebljive i za tematiku "profesionalnih praksi" i zapošljavanja učenika HT.</p> <p>1.1.6 Obuhvatanje srednjih škola HT kao aktivne strane u razvojna planiranja lokalne/regionalne industrije HT.</p>
1.2 Preduzimanje inicijativa za promenu pristupa od "dole – gore" i obrnuto u ažuriranju i harmonizaciji planova i programa srednjih škola smera HT u obuhvaćenoj zoni po potrebama tržišta	<p>1.2.1 Podizanje kapaciteta i stvaranje potrebnih mehanizama u srednjim školama HT u obuhvaćenoj zoni za istraživanje tržišta i prilagođavanje planova i programa zahtevima trendu razvoja industrije HT po rezultatima sa istraživanja i ostalim podacima.</p> <p>1.2.2 Predlaganje i zastupanje/zalaganje kod ovdašnjih institucija koje donose odluke u obrazovanju o proširivanju profila ili dodavanje profesionalnih modula/predmeta u planovima i programima srednjih škola HT u obuhvaćenoj zoni, kao:</p> <ul style="list-style-type: none"> • profesionalni profili/predmeti za turističke vodiče sumske/planinske, kulturološke, ekstremnih sportova, sportskih animatora, rekreacijske, kulturne, spasilačke; kao i asistent* restorana, kuhar i ugostitelj. u funkciji proširenja ponude turističkih usluga misleći na dobre prakse u razvijenom turizmu, • Među-sektorijalnim predmetima kao komunikacija, engleski, marketing, preduzetništvo, kao i saznanje o izvorima i prirodnim kulturnim vrednostima lokalnog i regionalnog turizma kao i saznanja oko razvoja sektora HT lokalnog i šireg. <p>1.2.3 Stvaranje jednog certifikovanog sistema za znanja i multi-disciplinarne veštine potrebne za HT posredstvom treninga i studijskih poseta pruženih od srednjih škola HT iz obuhvaćene zone i/ili neke druge organizacije za zainteresovane pojedince/grupe prilagodivši ih potrebama sektora HT.</p>

	<p>1.2.4 Obuhvatanje "gostujućih predavača" iz biznisa HT u nastavnom procesu kao načina povezivanja teorije sa razvojnom praksom u sektoru HT.</p> <p>1.2.5 Komplementarna razmena planova i programa, osoblja i iskustva među školama HT u obuhvaćenoj zoni (pošto ove škole razlikuju se po profilima i raznim nivoima razvoja) kao i razmenu sa školama HT van mesta.</p> <p><i>Beleška*novi profili obeleženi sa znakom * karakteristika samo za srednju tehničku školu smera HT u Đakovici.</i></p>
1.3 podizanje humanih kapaciteta njerzore, materijalnih i finansijskih u srednjim školama HT, kao i humanih kapaciteta u biznisima i institucijama sektora HT	<p>1.3.1 Podizanje humanih kapaciteta kod menadžirajućeg osoblja i akademskog u školama HT na obuhvaćenoj zoni, posredstvom tretmana, savetodavno i drugom tehničkom asistencijom, na izradi inovativnih, istraživačkih projekata kao i apliciranje za fondove kod institucija/donatora.</p> <p>1.3.2 Obezbeđivanje potrebnog budžeta i opreme za konkretizaciju (nastavne laboratorije, opremu i potrošne sirovine u školama HT u obuhvaćenoj zoni) od nadležnih institucija DO/MONT, donatori, biznisi, doprinosi u naturi ili monetarni od roditelja, profitabilne usluge školi, i dr.</p> <p>1.3.3 Motivacija i pružanje tehničke asistencije za zainteresovane učenike tokom i nakon školovanja za stvaranje novih biznisa HT, pristup grantovima i mentorstvo gde će obuhvaćenost predmeta preduzetništva poslužiti ka polazište.</p> <p>1.3.4 Obuhvatanje centra za zapošljavanje za podizanje tehničkih kapaciteta potrebnih za povećanje zaposlenosti i usmeravanje kadrova po potrebama i zahtevima biznisa kao i pružanje informacija (feedback) školama u obuhvaćenoj zoni za potrebe tržišta profila HT koji su traženi. teresovane pojedince/grupe prilagodivši ih potrebama sektora HT.</p>

	<p>1.3.5 Popuna deficitarnih kadrova za profesionalne predmete u srednjim školama HT u obuhvaćenoj zoni i unapređivanje aktuelnog osoblja po novim metodama obrazovanja teorijske i praktične nastave.</p> <p>1.3.6 Podizanje kapaciteta u privatnom sektoru HT u obuhvaćenoj zoni tako da bi bilo mogućnosti da dočeka i doprinese u profesionalnoj praksi učenika profesionalnih škola HT iz ove zone.</p> <p>1.3.7 Izgradnja kapaciteta ljudskih te institucionalno unapređenje sektora za turizam u direktorijatu za turizam na opštinskom nivou sa potrebnim humanim resursima, tehničkim i finansijskim a također i na centralnom nivoou.</p> <p>1.3.8 Realizovanje studijskih poseta i prenos dobrih praksi iz savremenih planova i programa (teorije i prakse) menadžerskog i akademskog osoblja srednjih škola i biznisa HT u regionu i šire;</p> <p>1.3.9 Obezbeđivanje profesionalnih tekstova i opreme za škole HT u obuhvaćenoj zoni i njihova saradnja sa biznisima te drugim organizacijama HT vladinim (kancelarija za turizam, idr) kao i ne-vladinim (NVO sa turističkim aktivnostima idr.) i upotreba raznih njihovih materijala kao dodatni nastavni materijal.</p>
1.4 Informisanje javnosti o trendu razvoja industrije HT, profilima obrazovanja i uslugama srednjih škola ogranka HT u obuhvaćenoj zoni te privlačenje kvalitetnih kandidata za studiranje.	<p>1.4.1 Informisanje i podizanje svesti javnosti (posebno učeniku i roditelju) o trendu razvoja sektora HT u obuhvaćenoj zoni i šire kao i o razvoju planova i programa a imogućnostima koje pružaju srednje škole HT u ovoj zoni kao profili i službe formalnog obrazovanja i alternativom (mogućnošću) tako da se privlače kvalitetni učenici, ženski i muški iz ruralnih zona i urbanih, za srednje profesionalno obrazovanje ogranka HT kao i karijeru u ovom sektoru tako da budu privučeni kvalitetni kandidati škola sektora HT posredstvom:</p> <ul style="list-style-type: none"> • kampanji podizanja svesti uz upotrebu raznih medija, radio i TV spotova kao i emisija, • organizovanje informativnih dana u nižim srednjim školama (9-tih razreda) i u saradnju sa savetodavnim kancelarijama za karijeru u ovim školama (ako ima), učešće na sajmovima i

	<p>lokalne/regionalne festivale,</p> <ul style="list-style-type: none"> • stvaranje internetske stranice i objavljivanje informacija i informativnih kao i promotivnih materijala po školama HT u obuhvaćenoj zoni kao i upotrebu komunikativnih socijalnih mreža i blogova; • debatev sa učenicima i mladima vezano za mogućnosti karijere u HT, i; • organizovanje sastanaka za savetovanje u karijeri učenik-roditelj-predavač.
	<p>1.4.2</p> <p>Organizovanje informativnih kampanji za podizanje svesti biznisa HT u obuhvaćenoj zoni za program, profile, usluge škola HT posredstvom prezentacija, informativnih materijala (brošura, i dr.), učešće na raznim organizovanim lokalnog/regionalnog karaktera kao i o potrebama i mogućnostima uzajamne saradnje među školama i biznismima HT.</p> <p><i>(Ova mera se očekuje da pomogne na povećanju vizibiliteta i kredibiliteta ali i prihoda za organizatore (škole HT i druge), povećanje kvalitetnih kandidata i povećanje zaposlenosti/efektivnosti njihove u sektoru HT).</i></p>

Opšti objektiv 2:

Stvaranje jednog efektivnijeg sistema profesionalnih praksi kako bi učenici srednjih profesionalnih škola - smera HT u obuhvaćenoj zoni bili opremljeni praktičnom veštinom

Specifični Objektivi	Mere
<p>2.1 Povećanje saradnje i koordiniranja između srednjih škola HT i biznisa u ovom sektoru kao i drugih strana od interesa za efektivno realizovanje profesionalnih praksi u školi i preduzetništvu u obuhvaćenoj zoni.</p>	<p>2.1.1 Podizanje svesti preduzeća HT u obuhvaćenoj zoni o njihovoj ulozi profesionalne prakse kod učenika srednjih škola HT u zone stimulišući povećanje socijalne odgovornosti ovih biznisa kao i obostrane koristi poput obezbeđivanja kvalifikovanih kadrova za biznise, angažovanje bez nadoknade praktikanata tokom obavljanja prakse dok oni uče služeći i druge koristi koje su višestrane;</p> <p>2.1.2 Preduzimanje jedne kampanje podizanja svesti i pružanje tehničke asistencije za povećanje interesovanja, komuniciranja i zajedničke inicijative od interesnih strana za obavljanje profesionalne prakse izražene posredstvom jednog memoranduma saradnje među stranama (škola-DKA-biznisi HT, i dr.) udruženo sa periodičnim radnim sastancima i tehničkim dokumentima kao ugovori, priručnici odgovornosti i zadataka u realizovanju prakse obuhvativši i način monitorisanja i ocenjeivanja.</p> <p>2.1.3 Izrada tehničkih dokumenata kao što je priručnik profesionalne prakse (uključivši i postojeći priručnik izrađen od škole i jedne NVO) sa uputstvima i upotrebljivim formularima za stranke kao forme ugovora između praktikanta/kinje i dočekujućeg preduzeća HT, obrazci monitorisanja, ocenjivanja, kao i određivanje prava i odgovornosti obuhvaćenih strana.</p>

	<p>2.1.4 Organizovanje i učešće na sajmovima biznisa i lokalnih/regionalnih proizvoda informativnim materijalom i podizanje svesti kod šire javnosti vezano za srednje škole HT, profile i karijernih mogućnosti;</p> <p>2.1.5 Razmena iskustava među stranama od interesa, mestima i institucijama HT sa iskustvom i infrastrukturom koja ispunjava uslove obavljanja profesionalne prakse i teorije.</p>
2.2 Ažuriranje i usklađivanje nastavnih planova i programa mësimore po potrebama tržišta i nastavnih standarda vezano za profesionalne prakse učenika u srednjim školama HT u obuhvaćenoj zoni.	<p>2.2.1 *Koherentna realizacija, kvalitativna i bez vremenskog prekida profesionalne prakse u preduzećima HT za postojeće i nove profile predložene (subjekt usvajanja od škola i institucija) kao: turističko planinsko uputstvo, kulturno, ekstremnih sportova, sportskih animatora, rekreaciono, kulturno, i dr., planinarstvo, spasilačko, i dr., u funkciji razvoja turizma.</p> <p>2.2.2 Realizacije profesionalne prakse po aktuelnoj strategiji MONT-a za praktični rad srednjih profesionalnih škola od 40% u prvoj godini do 60% vremena praktičnog rada u trećoj godini studiranja. Beleška *: smatra se neophodnim da se profesionalne prakse planiraju i koordiniraju na vreme, da se realizuju bez prekida, dakle u vremenskim blokovima (total časova prakse u jednom vremenskom periodu sličnom ali ne nekoliko sati ili jednom sedmično) u preduzećima HT prilagodivši se zahtevima i potrebama biznisa za profile prakse kao i za odgovarajući period za biznise za ostvarivanje prakse a što se tiče i volumena/doba kad se povećava broj njihovih klijenata i samim time poveća izloženost praktikanata nad poslovima i proizvodno/uslužnim procesima HT doprinoseći tako kvalitetu prakse.</p>
2.3 Obezbeđivanje humanih resursa, materijala i finansija u adekvatnim školama i biznisima HT obuhvaćene zone po potrebama tržišta.	<p>2.3.1 Stvaranje infrastrukture u srednjim školama HT kao što su kabineti za testeninu, usluge i druge funkcije predviđene planom i programom (postojećim i onim koji se može obogatiti i drugim novim profilima), obezbeđivanje budžeta i potrebnih potrošnih sredstava kao i koordinacija između strana kako bi se realizovala profesionalna praksa.</p>

	<p>2.3.2</p> <p>Privlačenje kvalifikovanih kadrova posredstvom promocija i apliciranja dobrih praksi "fer" konkurentskega zapošljavanja, kot tudi povečanja ljudskih kapacitet kod šolskega osoblja in biznisa HT na konstanten način po principu "učenje tokom celotnega života" v odnosu na njihove potrebe in industrijski trend HT.</p> <p>2.3.3</p> <p>Motivisanje in stimulisanje podjetnika HT z monetarnimi sredstvimi in ne-monetarnimi, da bi se olajšalo angažiranje praktikantov v srednjih šolah smernic HT obuhvatitveni pokrivenost potpuno/delimično praktikantskih stroškov, kar je predvsem poseben v ruralnih zonah, simbolična nadoknada/stipendija za čas službe, itd.</p> <p>2.3.4</p> <p>Podizanje ljudskih kapacitet v šolah HT in podjetnikom za uspešno angažiranje praktikantov posredstvom savetovanja in tehnične pomoči;</p> <p>2.3.5</p> <p>Obezbeđevanje potrebnih finansijskih sredstava za kvalitetno profesionalno praks v srednjih šolah HT v obuhvačeni zoni (operativni stroški, potrošni material, itd).</p>
--	---

Opšti objektiv 2:

Stvaranje jednog sistema za podizanje kapaciteta predavača u srednjim profesionalnim školama - smera HT u obuhvaćenoj zoni vezano za potrebe i sredinu biznisa hotelijerstva turističkog

Specifični Objektivi	Mere
<p>3.1 Izrada praksi za osposobljavanje prosvetnog kadra po principu "učenje tokom celog života" u srednjim školama smera HT u obuhvaćenoj zoni</p>	<p>3.1.1 Izrada jedne strategije i akcionog plana između strana od interesa za podizanje kapaciteta i savetovanje osoblja u školama smera na osnovi principa "učenje tokom celog života" posredstvom ovih koraka: - Identifikovanje potreba za savetovanje i treninge za predavače u srednjim školama smera HT kao i predstavljanje potreba kod DO/MONT za usvajanje i obezbeđivanje budžeta obuhvativši apliciranje za alternativne fondove ili komplementarne kod donatora; - Organizovanje raznih aktivnosti kao treninzi, seminari, savetodavne sesije, razmene, i dr., od škola HT i/ili u saradnji sa interesnim stranama. - Razmena iskustva i stvaranje partnerstava sa institucijama kao što su škole HT u dotičnim mestima u odnosu na tradiciju i vrstu turizma npr. planinski turizam vs primorski, kulturni vs prirodnji, i dr.</p> <p>3.1.2 Profesionalno podizanje kapaciteta predavača u školama HT za primenu promena planova programa prakse i upotrebe literature, laboratorijske opreme i razvojnih trendova u industriji HT.</p> <p>3.1.3 Periodično ocenjivanje potreba predavača u školama smera HT i predstavljanje istih kod opštinskog DO i donatora za dopunu posredstvom treninga i potrenutnih savetovanja.</p>

	<p>3.1.4 Organizovanje periodičnih sastanaka između srednje škole – predavača na smeru HT i opštinskog DO kao i tretmana potreba i zahteva</p>
3.2 Podizanje kapaciteta školskog osoblja HT smera u obuhvaćenoj zoni za izradu projekata i podizanje fondova	<p>3.2.1 Organizovanje treninga za školsko osoblje u HT ogranku za izradu projekata i podizanje fondova kod institucija, donatora i druge kreativne mogućnosti, i dr.</p> <p>3.2.2 Organizovanje obuke i pružanje tehničke asistencije za osoblje profesionalnih škola HT u obuhvaćenoj zoni, za pripremu i realizovanje istraživačkih projekata (upitnik/intervju vezano za zadovoljstvo sa nivoom usluga od strane ovih škola, potrebama biznisa HT, i dr) kao i analiziranje rezultata i prilagođavanje planova i programa i praksi na osnovi tržišnih potreba po rezultatima istraživanja.</p>
3.3 Preduzimanje inicijativa od interesnih grupa za oslonac predavačima HT	<p>3.3.1 Organizovanje treninga/seminara za predavače smera HT od eksperata lokalnog/stranog biznisa.</p> <p>3.3.2 Samo-organizovanost, učešće i podrška od udeonika sektora HT na treninzima i drugim formama na osnovi analiza potreba za podizanje ljudskih kapaciteta unutar i van mesta.</p> <p>3.3.3 Organizovanje, učešće svih udeonika HT i podrška razmene stručnosti sa dotičnim mestima u regionu i šire a po vrsti turizma kao što je planinski, kulturo-istorijski, i dr.</p> <p>3.3.4 Obezbeđivanje finansijskih i drugih sredstava posredstvom donacija od škola HT kao i uz saradnju sa NVO-ima, biznisima, institucijama i td.</p>

Opšti objektiv 4:

Povećanje broja žen u sektoru hotelijerstva i turizma u obuhvaćenoj zoni

Specifični Objektivi	Mere
4.1 Povećanje svesti u zajednici za mogućnosti, ulogu i potrebe obuhvatanja i povećanja broja ženskog prava u srednjim školama i industriji HT.	<p>4.1.1 Organizovanje multi-medijalnih kampanji podizanja svesti (škole, tv/radio, biznisi, i dr.) i prezantacije u 9-im razredima u urbanim i ruralnim zonama (posebno) za ulogu žene i mogućnost karijere u HT, kao i srednje i visoko obrazovanje sa praksom koja daje šanse zapošljava/samozapošljavanja brže i sigurnije u industriji HT koja je u porastu bazirajući na boljoj praksi u mestima sa razvijenom granom HT kroz otklanjanje predrasuda povezanih sa delatnošću HT u prošlosti.</p> <p>4.1.2 Izrada sveobuhvatnih politika, posebno za povećanje broja i uloge žene u sektoru HT (škola, biznisi, institucije, i dr.) i jednu strategiju/akcioni plan između strana od interesa u ovom sektoru.</p> <p>4.1.3 Aktivno učešće žene u postojećim udruženjima / koja se mogu stvoriti i promovisanje ženskog učešća u industriji HT.</p> <p>4.1.4 Stvaranje formalnih partnerstava i/ili onih ne-formalnih između interesnih strana kako bi se osiguralo obuhvatanje žene u industriji HT, npr. opštinska kancelarija za polnu jednakost sa školom, biznisima i ostalim organizacijama HT.</p>

	<p>4.1.5</p> <p>Iniciranje sastanaka interesnih strana kako bi se tretirale problematike oko obuhvatanja žene u školama i industriji HT u dotičnoj zoni.</p> <p>4.1.6</p> <p>Obezbeđivanje fondova za realizovanje kampanji za podizanje svesti oko uključivanja žene u školama i industriji HT od strane dotičnih nadležnih institucija i donatora kao i zainteresovanih biznisa.</p>
4.2	<p>4.2.1</p> <p>Stvaranje kadrova po zahtevima tržišta povećavši broj ženskog pola u sektoru HT.</p> <p>4.2.2</p> <p>Realizovanje studijskih poseta sa ciljem razmene profesionalne stručnosti u mestima sa razvijenim turizmom, tretirajući osim ostalog obuhvatanje žene u HT i prisvajanje dobrih iskustava.</p> <p>4.2.3</p> <p>Trening/preorijentacija po potrebama bivših zaposlenika u hotelijerstvu turističkom žena koje su u prošlosti radile u sektoru HT u ruralnim i urbanim zonama koje su možda napustile bavljenje ovim poslom zbog okolnosti zatvaranja društvenih preduzeća HT, nedostatka posetilaca, i dr. te njihov povratak u ovoj industriji.</p>
4.3	<p>4.3.1</p> <p>Sensibiliziranje i podsticanje roditelja da podrže odluke devojaka za karijeru</p> <p>Organizovanje "Dana devojaka" u različitim profesijama kao što je na primer bilo organizovanje od GIZ-a, i dr., gde su predstavljene razne profesije te takođe obuhvaćenost ženskog pola i u ovom industrijskom sektoru HT.</p>

uključivši obrazovanje u srednjim školama smer HT.	<p>4.3.2</p> <p>Promovisanje i stimulisanje samoopredeljenja ženskog pola za karijeru obrazovanja i profesionalnog angažmana u sektoru HT.</p>
<p>4.4</p> <p>Podsticanje škola i biznisa HT za polnu jednakost</p>	<p>4.4.1</p> <p>Iniciranje izrade vladinih politika za promovisanje zapošljavanja ženskog pola, kao i primena jedne minimalne kvote zaposlenosti kvalifikovanih ženskog pola u javnim i privatnim preduzećima, itd.</p> <p>4.4.2</p> <p>Organizovanje debata sa interesnim stranama o tematici povećanja broja ženskog pola uključenih u industrijskom sektoru HT.</p> <p>4.4.3</p> <p>Povećanje broja i "fer" tretman ženskog pola u školama i biznisima HT u obuhvaćenoj teritorijalnoj zoni.</p>